

طراحی مجموعه فضاهای گردشگری فرهنگی در شهر شیراز با نگرش باغ ایرانی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۴

کد مقاله: ۴۴۱۹۳

جاسم حسن زاده^۱، همت زارعی^۲

چکیده

مجموعه فضاهای گردشگری فرهنگی (دلگشا) با نگرش باغ ایرانی در فضای شهری، شناساندن سیر تحول تاریخ، فرهنگ و گردشگری، و همچنین جهت‌گیری نسبت به روش صحیح و اصولی در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از طراحی مجموعه، استفاده از فضاهای گردشگری فرهنگی و توجه به باغ ایرانی است. برای رسیدن به این هدف ابتدا مبانی و مفاهیم گردشگری، فرهنگ و همچنین نگرش باغ ایرانی در فضاهای شهری مورد بررسی قرار داده شده است. بدیهی است، در روند طراحی، توجه خاص به ملاحظات دید و منظر و طراحی فرم و ویژگی‌های سایت انتخابی برای رسیدن به بهترین دیدها و مناسب‌ترین احجام مورد مطالعه قرار گرفته است. در این پروژه تلاش شده تا سیستم حرکتی به نحوی طراحی شود که دسترسی مستقیم و بلاواسطه به هریک از کاربری‌ها امکان پذیر باشد و درعین حال، مراجعان هر یک از کاربری‌ها، در مسیر رسیده به فضای مورد نظر امکان استفاده و ورود به فضاهای دیگر را هم دارا باشند. از لحاظ فضای بصری نیز این فضاها به نحوی طراحی شده اند که مشاهده و تجربه بصری فضاهای مختلف مجموعه از مبدأ هر یک از این فضاها، امکان پذیر است.

واژگان کلیدی: باغ ایرانی، فضاهای گردشگری، فرهنگ، زیباشناسی، طراحی فرم

۱- کارشناس ارشد معماری، کارشناس معماری و شهرسازی شهرداری منطقه دو شیراز (نویسنده مسئول)
jasemhassanzadeh1354@gmail.com

۲- کارشناس ارشد سنجش از دور و GIS، رئیس اداره معماری و شهرسازی شهرداری منطقه دو شیراز

موضوع مجتمع گردشگری-تفریحی و فرهنگی با توجه به قدرت بی بدیل اقتصاد، تفریح و اوقات فراغت در عصر ما موضوعی ویژه در طراحی معماری به حساب می آید. به همین دلیل انتخاب یک مجموعه گردشگری که با لذت تفریح همراه باشد، به مراتب برای طراحی معماری جذاب تر از موضوعات دیگر است. باغ در طول تاریخ شهرسازی و منظر شهری به عنوان بخشی از استخوان بندی شهری و از مهمترین شاخص های ساختار و عناصر کالبدی در سیمای شهری بوده و رابطه بین انسان و طبیعت را بر عهده دارد. در این راستا و همچنین برای دستیابی به روند رو به رشد گردشگری برای حفظ فرهنگ و مکان های غنی ایرانی به عنوان یکی از عوامل رشد اقتصادی ضروری به نظر می رسد. از این رو الگوی مجموعه فضاهای گردشگری فرهنگی به عنوان راهبردی جهت جذب گردشگر و رونق صنعت توریسم در تعامل با بافت موجود و با در نظر گرفتن پتانسیل های محیطی پیشنهاد می گردد. طراحان، معماران، برنامه ریزان و شهرسازان ایده های مختلف انواع باغ های ایرانی را در شهر به عنوان پاسخ گویی به نیازهای سلامت و تاثیرات روانی محیط باغ بر انسان مطرح نموده اند.

امروزه توسعه گردشگری در کشورهای مختلف چه به لحاظ اقتصادی و چه از جنبه های فرهنگی اجتماعی و سیاسی مورد توجه همگان قرار گرفته است. در کشور ما نیز از مدتها پیش، این مهم مورد توجه قرار گرفته بود. در مقابل نیز دیدگاه هایی دال بر وجود مانع توسعه گردشگری به لحاظ شرایط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور وجود دارد (افجه، ۱۳۸۲). صنعت گردشگری در دنیا، یکی از منابع مهم درآمد و در عین حال از عوامل موثر در تبادلات فرهنگی بین کشورها می باشد. حضور بازدیدکنندگان در هر کشوری بر الگوی زندگی افراد بومی تأثیر می گذارد. بازدیدکنندگان نیز تحت تأثیر فرهنگ کشور میزبان و ارزش های موجود در آن قرار می گیرند. توسعه گردشگری می تواند موجب تغییرات مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شود (صیدایی و رستمی، ۱۳۹۱). امروزه زندگی شهری و نظام اجتماعی موجود در شهرها، انسان ها را از مسیر اصلی زندگی دور کرده و با وجود رفاه و امکانات بسیاری که در اختیارشان قرار داده از سادگی طبیعت و محیط زیست دور شده اند. به طور کلی صنعت توریسم از دو جهت دارای اهمیت است: اولاً موجب آشنایی مردم با دیگر فرهنگ ها، نژادها، اقوام، سرزمین ها، گویش ها و ... می شود. ثانیاً از نظر اقتصادی یکی از منابع مهم درآمد و ارز و نیز ایجاد اشتغال محسوب می شود که امروزه جنبه اقتصادی آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. گردشگری در بسیاری از کشورهای بزرگ و کوچک جهان، از بزرگ ترین و سودآورترین صنایع آن کشورها است. آمار نشان می دهد ۱۱ درصد نیروی کار در کشورهای توسعه یافته در بخش توریسم فعال بوده و سالانه ۳۰ تا ۴۰ میلیارد دلار در آمد از این راه نصیب این کشورها می شود. جهانگردی یکی از مطمئن ترین، پاک ترین و ارزان ترین منابع کسب درآمد ارزی است. آگاهان اقتصادی معتقدند گردشگری بخشی از مجموعه عظیم اقتصاد است که در حد بسیار زیادی با رگه های فرهنگی گره خورده است (الوانی، ۱۳۷۹). شهروند امروز، روزانه زندگی پر تندی را در شهر تجربه میکنند، حال آنکه فضاهای شهری با وجود داشتن توانایی بالقوه در ایجاد آرامش خاطر در شهروندان و دور کردن آن ها برای ساعاتی از مشغله های زندگی، کمتر مورد استقبال قرار گرفته اند. شهر شیراز با دارا بودن گنجینه ارزشمندی از معماری ایران و همچنین خواستگاه هنرمندان، اندیشمندان و بزرگان با آوازه جهانی در حوزه هنر، فرهنگ و ادب فارسی، عنوان پایتخت گردشگری فرهنگی ایران را داراست. در تعریف باغ چنین آمده است، واژه پارادیزا از دوجزء تشکیل شده است: جزء اول Pairis به معنای پیرامون و دیگری Daesa به معنای انباشتن و دیوار کشیدن، که بر روی هم به معنای درختکاری و گلکاری پیرامون ساختمان می باشد. نام دیگر این فضای سبز "باغ" است، واژه ای فارسی که در زبان پهلوی نیز به همین شکل Bagh به کار برده شده است. باغ ایرانی حاصل تعامل زیبای بین انسان ایرانی و طبیعت پیرامون است؛ در باغ ایرانی عناصر طبیعی باغ به نحوی فرح بخش و چشم نواز در کنار عناصر انسان ساخت به نظم درآمده است (حیدرتاج، ۱۳۸۹). باغ این پدیده شادی آفرین و آسایش بخش سودآور، از نخستین روزهای تاریخ حیات اجتماعی و اقتصادی زندگی خانواده ایرانی سهم بسزایی داشته است (پیرنیا، ۱۳۸۷). به گفته محبی و باقری اصل، ۱۳۹۲ در مقاله بررسی چگونگی تجلی فرهنگ در معماری بومی، آمده است که: "فرهنگ الگوهای کلی ذهنی مشترک و مرسوم در میان اعضای یک اجتماع فرهنگی است که به نحوه ی تفکر، احساس و رفتار اعضای آن اجتماع در رابطه با خود، محیط و ماوراء در مراتب مادی و معنوی زندگی، شکل معنی دار می بخشد. از میان تمام مصنوعات انسانی، شهر و معماری در ارتباط مستقیم با الگوهای فرهنگی قرار گرفته است، بنابراین معماری پدیده ای فرهنگی است و نتایج تحقیق نشان می دهد الگوهای فرهنگی، نه تنها در نحوه تلقی انسان ها از چیستی و مفهوم شهر و نیز معماری، بلکه در صورت شهر و معماری نیز قابل بازیابی و مشاهده است.

در سازمان بین المللی یونسکو در سال ۱۹۹۷ میلادی، در مورد فرهنگ چنین بیان می شود که: "فرهنگ کلیتی تام است از ویژگی های مادی، فکری و احساسی که یک گروه اجتماعی را مشخص می کند. فرهنگ نه تنها هنر و ادبیات را در برمی گیرد، بلکه شامل آئین های زندگی، حقوق اساسی نوع بشر و نظام های ارزشی سنت ها و باورها است." مرادی در سال ۱۳۹۰ در مقاله ی "خرد و باغ ایرانی" بیان داشته است که: "از زمانی که باغ ایرانی به عنوان یک فضای عالی ایرانی در دوران مدرن مورد توجه قرار گرفت، توجه به وجه «بهشتی و قداست» در آن، توسط مستشرقین مطرح بوده است."

۲- ضرورت و پیشینه تحقیق

توسعه گردشگری در کشورهای مختلف چه به لحاظ اقتصادی و چه از جنبه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مورد توجه همگان قرار گرفته است. در کشور ما نیز از مدتها پیش، این مهم مورد توجه قرار گرفته بود. شهرهایی مانند شیراز با داشتن جاذبه های طبیعی، فرهنگی و تاریخی از مناطق بسیار مهم در زمینه گردشگری هستند (نیک بین، ۱۳۹۱). می توان از صنعت گردشگری به عنوان یکی از شگفت انگیزترین پدیده های قرن بیستم یاد کرد که از یک فعالیت محدود در طول نیمه اول قرن گذشته، به یکی از منابع مهم ایجاد اشتغال برای نیروی کار فعال در بخش های مختلف جامعه تبدیل شده است و علاوه بر منافع اقتصادی حاصل از گردشگری، توسعه روز افزون این صنعت ممکن است مشکل ساز گردد. آسیب های ناشی از گردشگری، بایستی پیش بینی و با برنامه ریزی و نظارت های مناسب کارشناسان، تا فرایند گردشگری پایدار تر شود و مردم محلی، محیط زیست و محیط طبیعی از آسیب های آن در امان باشند (سلطانی، ۱۳۹۶).

گردشگری به یکی از مهم ترین فعالیت های اقتصادی کشورها تبدیل گشته و بی تردید در قرن آینده یکی از مهم ترین شاخص های اقتصادی خواهد بود و در سال های آتی فرصت های بی شماری را برای سرمایه گذاری و اشتغال معرفی می نماید. در دنیای امروز که پا به هزاره جدید گذاشته است، بی تردید صنعت گردشگری به صورت یکی از پایه های استوار سیستم جهانی در خواهد آمد. امروزه گردشگری تنها مختص خانواده های مرفه و ثروتمند نیست بلکه میلیون ها نفر از مکان های تازه بازدید می کنند. در حالی که عصر جدیدی از توریسم آغاز شده است و سیر تکاملی خود را می پیماید، تعداد زیادی از عوامل برون زا بر آن تاثیر خواهند گذاشت. نادیده انگاری ارزش های اجتماعی، فرهنگی و هویتی نهفته در فضاهای عمومی (رفیعیان و سیفایی، ۱۳۸۴) و بی توجهی به حفظ و ارتقای حیات جمعی در دهه های پیشین موجب شده که برخی فضاهای عمومی در مقیاس های مختلف شهری اهمیت و نقش خود را از دست بدهند (شجاعی، ۱۳۹۴). در حالیکه شهر و فضاهای شهری از تاثیرگذارترین عوامل بر شیوه و سبک زندگی بشری هستند (کارمونا، ۱۳۸۸). تمرکز بر عوامل تاثیرگذار بر میزان حضور فعال شهروندان از تمام اقشار جامعه، می توان به پویایی فضای شهری و ارتقای کمی و کیفی زندگی اجتماعی - فرهنگی شهروندان دست یافت. مروری بر نظریات محققان در بخش بازخوانی و بازاندیشی باغ ایرانی نشان می دهد، اغلب پژوهشگران و باغ شناسان علاوه بر معرفی ویژگی های کالبدی محیط باغ ایرانی، همواره برنظام های معنایی و تأثیرات روانی محیط باغ بر انسان تأکید کرده اند و به تأثیر محیط باغ در ایجاد حس آرامش درانسان و نیز دعوت به تأمل واندیشه، اشاره کرده اند (شاهچراغی، ۱۳۸۸).

بیان این نکته امروزه لازم و ضروری است که: اگر خوب بنگریم شاهد یک نقص کلی در تاریخ خویش هستیم و آن گسسته شدن رشته های تمدنی است. این امر در شهرسازی، معماری و باغ سازی کاملاً خودش را نشان می دهد. در گذشته برای هر کاری، فرهنگ، سنت و اصول خاص داشتیم. اما از زمانی که مدرنیسم در ایران باب شد، به جای اینکه شیوه های سنتی باب شوند، آن ها کنار گذاشته شده و الگوهای وارداتی باب شدند. این امر خلاً بزرگی در کشور بوجود آورد و باغ های ایرانی از این شمارند. جدیدترین باغ ایرانی را کنار گذاشته و پارک سازی با الگوهای غیر خودی بنا شد. کار اساسی این است که حلقه های گسسته شده را پیوند بزنیم. به این معنی که باید احداث باغ های جدید را با کارکرد های مناسب روز، در دستور کار قرار داد. اگر قرار است موزه ساخته شود، چرا باغ موزه ساخته نشود؟ و اگر قرار است منطقه ای برای گردشگری آماده شود، حتما باید در آن باغ ساخته شود. باید سابقه ایرانی معماری و سلوک ایرانی ها را با طبیعت که بخش مهمی از آن در باغ ایرانی جلوه گر است، پیوند داد. هر خلاقیت و نو آوری باید در جهت تکامل باغ ایرانی باشد و طراحان امروزه متناسب با نیازها و دانش امروزی و با اتکا به این میراث غنی، طرح های خویش را اجرا کنند و با خلاقیت آنان به سمتی بروند که حلقه های تمدن ایرانی گسسته شود و شاهد تکامل باغ سازی ایرانی باشیم.

۳- مبانی نظری

۳-۱- مفهوم و هدف باغسازی

مفهوم باغ با توجه به مکان و جایگاهی که در آن قرار گرفته است، متفاوت است. شرایط اجتماعی، فرهنگی و همچنین نوع اقلیم، مکانی که باغ در آن قرار گرفته است، در تعریف باغ تأثیرگذار است. اما به طور کلی می توان گفت: "باغ جایگاه بیست برای استفاده ی انسان که حاصل ترکیب عناصر معماری، درختکاری، گل کاری های تزئینی و جلوه آب بوده و در رابطه با فرهنگ و سلیقه مردم و شرایط اقلیمی هر سرزمین شکل گرفته است. در این شرایط باغ های گوناگون به وجود آمده اند که حاصل سلیقه ها و فرهنگ های مختلف و شرایط اقلیمی گوناگون است (دانش دوست، ۱۳۶۳). به عنوان مثال در زبان انگلیسی-آمریکایی، فضای بیرونی که به یک خانه متصل شده، اگر مناسب استفاده باشد به عنوان حیاط و اگر مناسب تفریح باشد به عنوان باغ شناخته می شود (ترنر، ۲۰۰۰). گاه تأثیر عوامل ذکر شده آنچنان متفاوت است که هیچ گونه شباهتی در آنها دیده نمی شود. به عنوان مثال در کشوری مانند هلند آن قدر آب فراوان است و آن قدر زیادی است که یکی از مسائل باغ ها دفع آب های زائد از باغ است. تا از ایجاد ماناب و گنداب جلوگیری شود. در جای دیگر به مانند ایران آن قدر آب کم است که مقدار اندک آب را با استفاده از روش ها

و ابتکارهای متفاوت در باغ جاری می‌سازند و به نمایش می‌گذارند. پس تأثیر فرهنگ‌های متفاوت نتایج متفاوتی به بار می‌آورد که در این زمینه می‌توان به باغ ایرانی، باغ ژاپنی، انگلیسی و ... نام برد (دانش دوست، ۱۳۶۳). ممکن است اهداف متفاوتی برای ایجاد باغ وجود داشته باشد. مانند باغی که پیرامون قصری را شکل داده است و یا باغی که بر گرد آرامگاهی ایجاد شده است و یا باغی که برای استفاده همگانی طراحی و ساخته شده باشد. ولی همواره یکی از اهداف کلی باغ وصول همنشینی با طبیعت است که در نهاد انسان‌ها وجود دارد. زندگی شهر نشینی انسان را از طبیعت جدا می‌کند، باغ سازی دعوتی است از طبیعت به درون شهر و جامعه، منتها در این حرکت در رابطه با خواسته انسان‌ها و فرهنگ آنها به گونه‌های مختلف به نظم کشیده می‌شود و به صورتی در می‌آیند که نه طبیعت کامل است و نه معماری تنها. بلکه حاصل کار کنار آمدن هر یک از عناصر تشکیل دهنده باغ است به عناصر دیگر (دانش دوست، ۱۳۶۹).

۳-۲- باغ ایرانی

باغ ایرانی پدیده‌ای فرهنگی، تاریخی، کالبدی در سرزمین ایران است و معمولاً به صورت محدودهای محصور که در آن گیاه، آب و ابنیه در نظام معماری مشخص با هم تلفیق می‌شوند و محیطی مطلوب، ایمن و آسوده برای انسان به وجود می‌آورد، ساخته می‌شود (شاهچراغی، ۱۳۸۸، ص. ۷۲) و با شرایطی که در داخل آن ایجاد می‌کند، موجب ارتباط میان افراد مختلف و وحدت و همبستگی آنان می‌شود. باغ ایرانی که از ترکیب آب جاری و پوشش درخت، واحه‌ای در دل طبیعت خشک ایجاد می‌کنند که با توجه به تضاد محیط کویری و باغ، تمثیلی از مناظر با طراوت باغ‌های بهشتی است (انصاری و محمودنژاد: ص ۴۸) باغ در نواحی گرم و خشک سرزمین ایران به عنوان عالی‌ترین، بهترین و آرامانی‌ترین فضای معماری همواره مورد توجه مردم بوده است، و به همین سبب، نسبت به سایر فضاهای معماری و شهری بیشترین واژه نام‌ها به آن اختصاص یافته است که؛ از این میان می‌توان به واژه فارسی باغ، بوستان، گلستان، سروستان، تاکستان، چنارستان، گلزار، لاله زار، چمنزار، پالیز و ... و نیز واژه عربی روضه، حدیقه، جنت و فردوس اشاره کرد (سلطان زاده، ۱۳۸۲).

در بعضی واژه‌ها به چگونگی بعضی از جنبه‌های کالبد باغ اشاره شده است. چنان که گفته شده در فارسی دری و میانه "باغ" به معنی پاره یا بخشی از زمین بوده و از ریشه ی باستانی "بگ" به معنی بخش کردن گرفته شده است و مصدر بختن در فارسی میانه و بخشیدن در فارسی نو از آن گرفته شده است (پروشان، ۱۳۷۳). این واژه در دوره معاصر به معنی فضای سبز و محصور است که توسط انسان ساخته و فراهم شده باشد و به انواع گوناگونی از فضاهای سبز محصور از جمله فضایی که تنها درختان میوه در آن قرار دارد اشاره دارد. در ایران باستان از واژه ی "پایریدازا" برای نامیدن باغ استفاده شده است که از دو جزء "پایری" به معنی پیرامون و "دیز" به معنی عدد کردن تشکیل می‌شود. این واژه سپس به صورت "پارادایزوس" به زبان یونانی و بعد از آن به بعضی از زبان‌های اروپایی مثل فرانسه و انگلیسی راه یافت. همین واژه در حال حاضر به صورت پردیس در زبان فارسی به کار می‌رود و گفته اند که فردوس، معرب آن است (ورجانوند، ۱۳۷۳). در نام گذاری واژه "باغ" و دیگر کلمه‌های مشابه آن بیشتر به نوع فضای سبز آن توجه شده و کارکرد کلی باغ و فضاهای ساخته شده و ساختمان‌های آن کمتر در نظر گرفته شده و برای جبران این موضوع در بسیاری از موارد از یک کلمه پسوند استفاده می‌شده است، مانند باغ میوه، باغ دیوان‌خانه، باغ حرم، باغ اندرونی، باغ مزار (سلطان زاده، ۱۳۸۲). باغ ایرانی هم تجربه‌ای جسمانی و هم تجربه‌ای روحانی است. در آن رایحه گیاهان شاداب، نوای آب و پرندگان، بافت کاشی صاف و زمین مرطوب و مزه میوه‌های آفتاب پرورده، منظره گل‌ها و موزائیک‌های رنگارنگی را که در آینه‌ی حوض‌های آرام انعکاس یافته اند، برجسته است. این ویژگی‌ها هم زمان در نمادین‌ترین و انتزاعی‌ترین سطح و در مستقیم‌ترین سطح تجربه وجود دارد (هردگ، ۱۳۷۶). محیط باغ ایرانی به طور هم زمان به همه حواس پنجگانه انسان می‌پردازد، هم به تجربه مستقیم انسان در می‌آید و هم به طور هم زمان باشنده در باغ را به سطحی انتزاعی و نمادین از مفاهیم و معانی هدایت می‌کند. اما در حقیقت این خود انسان است که در شکل دادن به محیط مساعد و مطلوب، دخالت دارد. در واقع طبیعت بکر بر اساس تفکر قانون طبیعت شکل می‌گیرد اما محیط باغ بر اساس "خواست" انسان انتظام می‌یابد و "خواست" رویدادی تاریخی، متغیر، هدفمند و قابل کنترل است. خواست به مثابه‌ی اداره‌ی آگاه با هدف دگرگون کردن محیط نا مساعد در ایجاد باغ، متکی به قدرت و تصمیم، مهارت، دانش و پاکی روان سازندگانش است که به طور هدفمند و تابع وضعیت طبیعی عمل می‌کند (میرفندرسکی، ۱۳۸۳).

۳-۲- پیشینه باغ ایرانی

اصل و منشأ پیدایش باغ‌ها به دوره‌های تاریخی چهار هزار سال پیش از میلاد بر می‌گردد، هنگامی که شکارچیان از کوه‌ها سرازیر شده، در دره‌ها و فلات ایران به کشاورزی پرداختند و جنبه‌های مختلف زندگی و باورهایشان را روی بعضی از اشیاء مانند

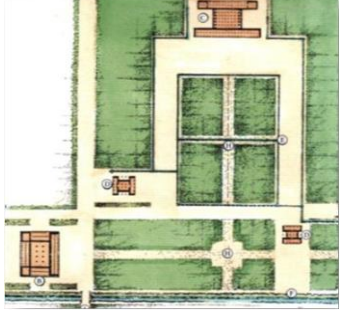
1 bag
2 paridaeza
3 pairi
4 diz
5 Paraadaisos

کاسه‌های سفالین نقش کردند. روی بعضی از این اشیاء سفالین نقش آبیگر که با درخت زندگی تزئین شده است، دیده می‌شود. گاه تصویر آبیگر در مرکز باغی که به چهار بخش تقسیم شده، مشاهده می‌شود. این نوع طرح با محور مرکزی (شبکه آبیاری) و جویبارهایی که از آن منشعب شده اند، طرح نمونه "چهار باغ" نامیده می‌شود و طرحی است که در اکثر باغ‌های سنتی الگو قرار گرفته است و در قالب های ایرانی به صورت واقع گرایانه یا انتزاعی نیز بازتاب دارد. بر اساس برخی اسناد پیشینه طرح باغ های ایرانی به دوران ایلامی‌ها می‌رسد (سلطان زاده، ۱۳۸۳ به نقل از هیتس، ۱۳۷۱).

آثار به جای مانده در پاسارگاد حاکی از وجود باغی با طرح چهارباغ در آن است. در دوران اسلامی نیز باغ های متعددی در دوره‌های مختلف ساخته شده که در منابع تاریخی و ادبی به آنها اشاره شده است. اهمیت باغ در معماری و فرهنگ ایران موجب شد که همواره جایگاه ویژه‌ای برای آن در متون ایرانی در نظر گرفته شود. در بسیاری از متون ادبی از قرن های چهارم و پنجم (ه ق) می‌توان بعضی از ویژگی های باغ ایرانی را که مورد توجه بسیاری از شعرا و ادبای ایرانی بوده است، یافت. یکی از مهمترین و کهن ترین منابع باقی مانده درباره ی باغ ایرانی دیوان "عبدبن بیگ شیرازی" به نام "روضه الصفات" است که وی آن را در توصیف باغ های قزوین به دستور "شاه طهماسب صفوی" سروده است. این کتاب همچنین با مقدمه ای از "ابوالفضل هاشم اوغلی رحیموف" (۱۹۷۴) به توصیف بعضی از باغ های قزوین اختصاص یافته است. سفر نامه های بسیاری از سیاحانی که به ویژه از دوره صفوی به بعد به ایران آمدند و مدتی در ایرات اقامت داشتند، از منابع بسیار خوبی به شمار می‌آیند که خصوصیات باغ‌های دوران صفوی و قاجار را می‌توان با بررسی آنها مورد شناسایی قرار داد. شمار این سفر نامه ها اندک نیست و از میان آنها می‌توان به "سفر نامه‌ی شاردن"، "سفر نامه کمپفر"، "سفر نامه مادام دیولافوا" و "فر نامه اورفل" اشاره کرد (سلطان زاده، ۱۳۸۲).

۳-۳- باغ در شیراز

در باغ سازی ایران قبل از اسلام باغ سازی کوروش کبیر در سایت پاسارگاد بود. "گزنفون" گفته: "اولین توصیف باغ های هخامنشی و علاقه به گیاه از زمان هخامنشیان است. امپراطوری هخامنشیان ۳۳۱ تا ۵۵۰ پیش از میلاد بود." سپس در باغ سازی ایران قبل از اسلام، در امپراتوری ساسانی ۲۲۴ تا ۶۵۱ میلادی (۳۱ هجری)، کاخ اردشیر اول در فیروز آباد با نام "آتشکده فیروز آباد" ساخته شد. نکات مهم در باغ سازی ساسانی شامل: موقعیت کوشک، هم جواری های کوشک، باغ سازی با الهام از باغ و کاخ پاسارگاد (بدیع، ۱۳۹۷، ص. ۵۰-۵۵). در باغ سازی ایران بعد از اسلام، در دوره زندیه ۱۱۶۳ تا ۱۲۰۹ هجری قمری (۱۷۵۱ تا ۱۷۹۴ میلادی) باغ‌سازی صورت گرفت. ایجاد خیابان چهارباغ شیراز، در سال ۱۲۸۶ هفت تنان، چهل تنان و آرامگاه حافظ. باغ سازی ایران بعد از اسلام شامل: سلسله امویان، عباسیان، طاهریان، صفاریان، سامانیان، آل زیار، آل بویه، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، ایلخانان مغول، قره قویونلو، آق قویونلو، تیموریان، صفویان، افشاریان، زندیان، قاجار و پهلوی است (بدیع، ۱۳۹۷، ص. ۵۰-۵۵).

	
<p>تصویر ۲؛ گلشن، ورودی اصلی ساختمان، نمای جبهه شمالی، اسکیس دست آزاد (نعیما، ۱۳۹۲: ۱۰۵)</p>	<p>تصویر ۱- باغ سازی در سایت پاسارگاد هخامنشیان (بدیع، ۱۳۹۷)</p>

جدول ۱؛ پیشینه باغ در شیراز و تجزیه و تحلیل آن‌ها (منابع: متحدین، ۱۳۷۴، ابوالقاسمی، ۱۳۷۱، آریان پور، ۱۳۶۵، دانشدوست، ۱۳۶۹، باستانی پرویزی، نیلوفری، ۱۳۶۳، عرب سلغار، ۱۳۹۴، نصر و خدایاری، ۱۳۹۳، عرب سلغار و منصوری، ۱۳۹۴، میرفندرسکی، مجله هفت بهشت، تقوایی و طاهباز و متقی پیشه، ۱۳۹۴)

نام مکان	دوره	کاراکتر	محور اصلی	نوع باغ	مقیاس	محل کوشک	گیاهان
باغ پاسارگاد دشت مرغاب	هخامنشی	حکومتی	آب	باغ-کاخ	معماری باغ گسترده	پراکنده	سرو- بوته
آتشکده فیروز آباد	ساسانی	سکونتی موقت		باغ-شکار	میانی باغ طبیعت		
باغ شهر شیراز	شروع صفویه (۹-) (۵۱۰) و زندیه (قرن ۲۰)	باغ سازی بعد از اسلام	خیابان چهارباغ	باغ-شهر	شهری		
باغ دلگشا شیراز	زندیه	سکونتی	آب	باغ-کوشک	معماری باغ گسترده	وسط باغ	نارنج (محور اصلی)- مرکبات- نخل- خرما - کاج
باغ نظر شیراز	زندیه	حکومتی	آب	باغ-کوشک	معماری باغ گسترده	وسط باغ	سرو- چنار- کاج- نارنج
باغ جهان نما شیراز	زندیه	سکونتی حکومتی	آب	باغ-کوشک	معماری باغ حیاط	وسط باغ	سرو (محور اصلی)- کاج کهن- مرکبات- انار
باغ ارگ کریم خانی شیراز	زندیه	سکونتی	آب	باغ-خانه باغ-قلعه	معماری باغ گسترده	اطراف باغ	نارنج
نارنجستان قوام شیراز	قاجار	حکومتی	آب- کرت	باغ-خانه	معماری باغ حیاط	انتهای باغ	نارنج و سرو که نیز در محور اصلی- نخل شاخص
باغ تخت شیراز	قاجار	سکونتی	آب	باغ-کوشک باغ-قلعه	معماری باغ گسترده	۱/۳ انتهایی	سور
باغ ارم شیراز	قاجار	سکونتی	آب- کرت	باغ-خانه	معماری باغ گسترده	ابتدا و انتها	سرو (محور اصلی)- نارنج
	افشار و قاجار	سکونتی	کرت	باغ-کوشک	معماری باغ گسترده	ابتدا و انتها	سرو- کاج- نخل

۳-۴- اصول طراحی باغ ایرانی

بصورت خلاصه اصول طراحی باغ ایرانی شامل سلسله مراتب، تقارن، مرکزیت (نوری نژاد و دیگران، ۱۳۹۱)، ریتم (سلطان زاده، ۱۳۷۸) استقلال و تشخیص فضاها (نوری نژاد و دیگران، ۱۳۹۱)، تنوع در وحدت، وحدت در تنوع و طبیعت گرایی و بهره گیری از منظر (شکیبا و نژاد ستاری، ۱۳۹۱) می‌باشد. در نهایت ویژگی‌های مشترک باغ‌های ایرانی را می‌توان این گونه بر شمرد: تقسیم باغ غالباً به چهار بخش استفاده از خطوط راست در طراحی، وجود یک کوشک یا بنا در مرکز یا بلند ترین قسمت باغ، استفاده از یک جوی اصلی، استفاده از استخر های وسیع به عنوان آینه و زیبایی چشم انداز مقابل کوشک، رابطه نزدیک با طبیعت، کاشت درخت میوه در قسمت بزرگی از باغ و فقدان فضای سبز بیهوده (حیدر نتاج، ۱۳۸۰).

۳-۵- الگوی جامع باغ ایرانی

محدوده مربع یا مستطیل شکل، از زمینی نسبتاً وسیع که با دیواری در اطرافش محصور است. سطح این محدوده با دو محور (دو جوی) متقاطع عمود بر هم به چهار قسمت مساوی تقسیم می‌شود. آب از فواره ی واقع در مرکز حوض در محل تقاطع این دو محور، فوران کرده و به چهار جوی هدایت می‌شود و درختان درون سطوح مربعی شکل را آبیاری می‌کند. اصلی ترین بنای باغ (کوشک) در مکان تقاطع دو محور قرار می‌گیرد. نزدیکترین شکل کالبدی به این توصیف از الگوی مرجع باغ ایرانی، این نوع طرح باغ، به عنوان "باغ ایرانی" شناخته می‌شود و تا کنون نیز در تمامی پژوهش‌های انجام شده درباره ی باغ ایرانی توسط محققان، باغ ایرانی و غیر ایرانی، طرح گسترده ی باغ مورد نظر بوده است. در نتیجه منظور از باغ ایرانی، طرح باغ گسترده در معماری گذشته ایران است که نزدیک ترین شکل کالبدی به الگوی مرجع آن را دارد (مسعودی، ۱۳۸۲).

۳-۶- نظام ساختار هندسی

در ساده ترین توصیف از نظم ساختاری باغ ایرانی باید گفت: محدوده باغ به صورت مربع یا مستطیل کامل و متناسب با حجم آبی که امکان تأمین آن وجود دارد. در زمین مورد نظر شکل می گیرد و متناسب با ویژگی زمین (که می تواند مسطح یا شیب عمومی کم، شیبدار، نزدیک رودخانه یا در محل برکه باشد) بر پایه ی هندسه ای منظم، کرت بندی و یا تراس بندی می شود. ساختار هندسی در باغ ایرانی به دو صورت عمده شکل می گیرد؛ یکی ایجاد سه کشیدگی (سه محور) به موازات هم در طول باغ و دیگری در نظر گرفتن دو محور اصلی عمود بر هم و سپس تقسیم باغ به مربع هایی که خود دارای تقسیمات منظم هستند. از باغ های تاریخی موجود می توان به باغ دولت آباد در یزد بر اساس سه محور و باغ فین کاشان با ساختار دو محور عمود بر هم و نیز تلفیق آن با طرح سه محوری اشاره کرد. به این ترتیب زمین مربع یا مستطیل شکل بر اساس ساختار سه محور موازی و یا دو محور متقاطع و عمود بر هم به عرصه هایی تقسیم می شود و هر عرصه با تقسیمات مربع شکلی که هر یک از این تقسیمات خود به مربع های دیگری تقسیم می شدند، کرت بندی می شود. از گذشته های بسیار دور ساختار های هندسی با زراعت و کشاورزی هم پیوند بوده اند. هندسه از لحاظ دودمان شناسی واژه از معنای اندازه گیری زمین مشتق شده و ریشه اصلی شکل گیری آن به ضرورت اندازه گیری و پیمایش زمین برای کاربرد های کشاورزی بر می گردد (السعید و پارمان، ۱۳۶۳). از زمانی که انسان شروع به کشاورزی کرد و برای آماده کردن خاک، گاو آهن را اختراع کرد بر اثر تجربه به این قاعده ی هندسی دست یافت که سهل ترین راه را برای شخم زدن زمین، حرکت در آن در جهت مستقیم و موازی هم می باشد و بدین ترتیب قطعات زمین به اشکال مربع و مستطیل در آمد. همین قاعده هندسی زمانی که قصد آبیاری مزارع را داشت نیز به عنوان سهل ترین راه برای آب رسانی، با طی کردن مسافت کمتر و جلو گیری از هدر رفتن آب مورد توجه قرار گرفت (دیبا و انصاری، ۱۳۷۴). از این رو در برخی از پژوهش ها علت اصلی مربع شکل بودن کرت های باغ، سهولت آبیاری ذکر شده است که هزاران سال قبل در کشاورزی ما معمول بوده است (پیرنیا، ۱۳۵۸). اگر ساختار هندسی را از دید معنایی نیز بررسی کنیم متوجه خواهیم شد که نظام ساختاری هندسی باغ ایرانی تنها به شکل ظاهری به عنوان سامان دهنده ی کالبد باغ محدود نمی شود؛ بلکه، این نظام هندسی در مقام ابزار انتزاعی میان کالبد ذهن آدمی نیز رابطه ای ایجاد می کند که قابل بررسی است (شاهچراغی، ۱۳۸۹). هندسه مباحث بسیار جدی دارد، ما در باغ ایرانی از هندسه مفروض صحبت می کنیم که به نظر آن هندسه ای است که نظم و رابطه و مناظر را می آفریند و رابطه ی بین باغ و فضای فکری آدمی زاد را شکل می دهد. زمانی که در باغ ایرانی حرکت می کنیم، دورترین نقطه باغ، نزدیک ترین نقطه آن به نظر می رسد. این می تواند هندسه هم باشد. ولی هندسه ای است که ذهن، آن را می تواند بفهمد و با آن یک زندگی متقابل روزمره و خالص که شما به آن سلوک می گویند، بکند (فلامکی، ۱۳۸۳).

می توان گفت: "نظام ساختار هندسی باغ ایرانی از دید یک ناظر حاضر در باغ نوعی وسعت مجازی پدید می آورد. این وسعت مجازی باغ ایرانی که منتج از هندسه ی خاص آن، کاربرد همه عوامل طبیعی و ... می باشد، از اهمیت بیشتری بر خوردار است و هویت باغ ایرانی نیز از آن ها ناشی شده است." شیب طبیعی که در اکثر باغ های ایرانی مورد استفاده قرار گرفته، موقعیت مناسبی برای قرار گیری کوشک در نقطه ی مرتفع باغ فراهم کرده است از نظر بینایی انسان هنگامی که در نقطه ای پست (کم ارتفاع) قرار می گیرد، فاصله خود را تا نقطه ی مرتفع کمتر از زمانی احساس می کند که همان مسافت را از نقطه ای بلند می نگرند. این خطای چشم که به تفاوت زاویه ی دید انسان در جهت بالاتر و پایین تر از خط افق مربوط می شود، باعث شده که کوشک از سر در ورودی باغ نزدیکتر به نظر آید و بیننده را به حرکت به سوی آن و طی این مسافت به ظاهر کوتاه تشویق کند و برعکس هنگامی که از کوشک (احتمالاً از طبقات بالای آن) به باغ می نگرند، فاصله ی مذکور طولانی تر به نظر آمده و وسعت بیشتری به باغ می بخشد (دیبا و انصاری، ۱۳۷۴). پس از مطالعات انجام شده در خصوص موضوع باغ، باغ ایرانی، در جدول زیر به جمع بندی خصوصیات باغ ایرانی پرداخته شده است. مشاهده می گردد که مولفه های باغ ایرانی با هم در ارتباط و نیز هماهنگی هستند.

جدول ۲؛ خلاصه سخن باغ ایرانی، نگارندگان

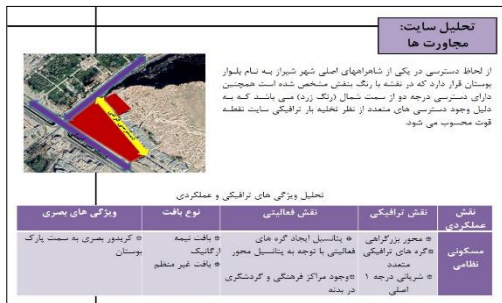
-	احداث باغ غالباً در زمین شیبدار محصور بودن پیرامون باغ با دیوار
-	تقسیم سطح باغ به چهار بخش
-	استفاده از خطوط راست در طراحی باغ
-	وجود یک ساختمان در مرکز یا بلندترین قسمت فضا
-	استفاده از یک جوی دائم اصلی آب دائم
-	روان نمودن آب به گونه ای که صدای آب به وجود آید (آب شیب ها) استفاده از سنگ های تراش دار در کف جوی برای نمایان شدن موج آب سینه کیکی
-	وجود رابطه نزدیک با طبیعت و عدم وجود حد فاصل بین ساختمان و باغ وجود حوض یا استخر برای تأمین آب و زیبایی چشم انداز در مقابل عمارت استفاده از درخت های زیاد و سایه دار و وجود معبرهای باریک اختصاص دادن بیشترین قسمت باغ به کاشت درختان میوه
-	استفاده از انواع گل های زینتی و دارویی
-	استفاده بیشتر از گل سرخ نسبت به گونه های دیگر گل

۲- طراحی باغ دلگشا

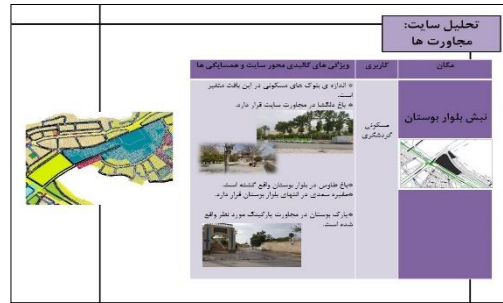
برای طراحی نیاز است که از ویژگی‌های اولیه محل ساخت آن آگاهی داشت تا براساس آن امکان انتخاب یک سایت مناسب برای مکانیابی طرح مورد نظر میسر باشد. پس از بررسی‌های انجام شده و با استفاده از روش ماتریس SWOT و AHP به منظور تعیین محل طراحی مناطق گردشگری فرهنگی (دلگشا) با چشم انداز باغ ایرانی، سه سایت پیشنهاد شد سپس در ارزیابی مکان طرح، برای تجزیه و تحلیل و نتیجه حاصله با توجه به فاکتورهای مختلف با جمع بندی جداول و امتیازات یکی از آلترناتیوهای پیشنهادی انتخاب شده است. در تصاویر زیر موقعیت جغرافیایی سایت در شهر شیراز تعیین گردیده است و پس از آن موقعیت سایت مورد نظر مشخص و تجزیه و تحلیل گردیده است.

تصویر ۳: موقعیت سایت انتخاب شده

تصویر ۵: آنالیز سایت انتخاب شده، دسترسی و عملکردها، نگارندگان

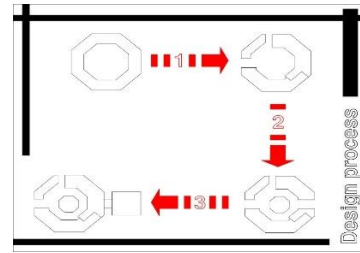
تصویر ۴: معرفی و آنالیز سایت انتخاب شده، نگارندگان

۳- ایده طراحی و روند شکل گیری طرح

اصلی ترین هدف ساخت این بنا، که طراحی معماری براساس آن شکل گرفته، ایجاد یک فضای زنده و فعال شهری با رویکرد باغ ایرانی، از تجمیع و کنار هم قرار گرفتن کاربری‌های مختلف عمومی است که در عین حال، با توجه به موقعیت باغ دلگشا و آرامگاه سعدی نقش یک مرکز توریستی - تفریحی را بازی می‌کند. این همجواری کاربری‌های عمومی، ساختمان را به یک مرکز گردشگری با اصول معماری و باغ ایرانی تبدیل کرده است. یکی از اهداف طراحی در این پروژه، کنار هم قرار دادن این کاربری‌ها به نحوی بوده است که در عین ارتباط با هم، از نظر عملکردی مزاحم هم نباشند. در این ساختمان هر کاربری محدوده فضایی تعریف شده و جداگانه‌ای دارد، ولی این محدوده‌ها به هم مرتبط و متصل اند؛ در این چارچوب، تفکیک و جداسازی سیرکولاسیون های حرکتی مختلف از اهمیت بسزایی برخوردار است. هم چنین در این پروژه تلاش شده تا سیستم حرکتی به نحوی طراحی شود که دسترسی مستقیم و بلاواسطه به هریک از کاربری‌ها امکان پذیر باشد و در عین حال، مراجعان هر یک از کاربری‌ها، در مسیر رسیده به فضای مورد نظر امکان استفاده و ورود به فضاهای دیگر را هم دارا باشند. از لحاظ فضای بصری نیز این فضاها به نحوی طراحی شده‌اند که مشاهده و تجربه بصری فضاهای مختلف مجموعه از مبدأ هر یک از این فضاها، امکان پذیر است. از لحاظ کالبدی این ساختمان به گونه ای طراحی شده که طبقه همکف چند ساختمان مجزا بوده و در طبقه اول به یکدیگر پیوسته شده و همانند یک کوشک در مرکز سایت همانند باغ‌های ایرانی بنا گردیده و در نهایت حجم هندسی هشت ضلعی را به سبکی نوین ارایه داده و از آجر و رنگ فیروزه‌ای در نما استفاده شده که به گونه‌ای هنر ایرانی تداعی گردد. یکی دیگر از ایده‌های اصلی طراحی این پروژه ایجاد فضای حرکتی در مرکز کوشک به گونه‌ای که یکپارچگی کوشک حفظ گردد و باعث مورد توجه قرار گرفتن فضای پشت کوشک گردد و همچنین استفاده مفید از فضاهای بام ها و تراس ها بوده است. بام در چنین ساختمان‌هایی در حقیقت یک فضای عمومی و شهری است که نباید بدون توجه رها شود، زیرا بام یکی از نماها و وجوه ساختمان است که در چارچوب پرسپکتیوهای شهری نقش جدی بازی می‌کند. در طراحی سایت نیز از نماد چهار باغ و سرو نیز استفاده گردیده است.

تصویر ۷؛ روند طراحی، پلان مرحله نهایی، نگارندگان

تصویر ۶؛ روند طراحی، نگارندگان

تصویر ۸؛ روند طراحی، عکس هوایی مرحله نهایی، نگارندگان

۴- یافته‌ها و نتایج

خلاصه یافته‌های این تحقیق در طراحی باغ ایرانی بصورت جدول ذیل خلاصه می‌گردد:

نحوه استفاده در طراحی	اصول مستخرج از رویکرد	
در سایت و در مجموعه کوشک: به منظور جذب توریست‌های داخلی و خارجی (شهری و برون شهری) شامل نمایشگاه، گالری، فضای ورزشی و رستوران	فضاهای تفریحی	گردشگری
ایجاد باغ ایرانی و پوشش گیاهی مطلوب در سایت و همچنین ایجاد کوشک با ایده مدرن: برای ارتقا سطح گردشگری شهر شیراز موثر است.	توسعه گردشگری	
سایت مجموعه برای ارتقا حضورپذیری و سرزندگی افراد طراحی شده است.	ایجاد سرزندگی شهری	
در سایت با ایجاد باغ ایرانی و نیز در ساختمان فضاهایی جهت گردهمایی و تعاملات اجتماعی افراد ایجاد گردیده است.	پویایی و نشاط در افراد جامعه	فرهنگی
آشنایی افراد با هنر ایرانی از طریق کاشی‌های فیروزه‌ای و آجر در نماها	فضاهای آموزشی ابعاد فرهنگ	
شناخت باغ ایرانی و کوشک در طراحی‌های معماری فرهنگی ایران	تقویت ابعاد فرهنگی جامعه	
در طراحی سایت پلان بدین مولفه توجه شده است	ایجاد تعاملات اجتماعی و گفتگو میان افراد	باغ ایرانی
گردهمایی افراد در مجموعه فضاهای گردشگری و فرهنگی کوشک	ارتقا روابط فرهنگی	
پوشش گیاهی درخت و درختچه و نیز گل‌های مطابق با اقلیم	وجود طبیعت	
استفاده از آب جاری و فواره	بهره‌گیری از اصول باغ ایرانی	باغ ایرانی
درختان مطابق با اقلیم شهر شیراز	توجه به پوشش گیاهی مطابق با اقلیم منطقه	
طراحی سایت برگرفته از اصول طراحی با ترکیب مناسب درخت و آب در کورت‌های باغ ایرانی	ایجاد دید و منظر مناسب	

منابع

- آریان پور، علیرضا (۱۳۶۵). پژوهشی در شناخت باغ‌های ایران و باغ‌های تاریخی شیراز. ناشر: فرهنگسرا. چاپ گلشن.
- افجه، علی اکبر (۱۳۸۲). توسعه جهانگردی از دیدگاه فرهنگی. اجتماعی و سیاسی. مجموعه مقالات سمینار بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران تهران: دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی.
- السعید، عصام، پارمان، عایشه (۱۳۶۳). نقش‌های هندسی در هنر اسلامی. ترجمه: مسعود رجب‌نیا. انتشارات سروش.
- انصاری، مجتبی (۱۳۷۸). ارزش باغ‌های ایرانی صفوی - اصفهان. پایان‌نامه دکتری معماری. دانشکده هنرهای زیبا. دانشگاه تهران.
- بدیع، سینا (۱۳۹۷). طراحی باغ موزه محلی منطقه‌ای شیراز با رویکرد بازشناسی پتانسیل‌های منطقه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده معماری. دانشگاه آزاد اسلامی. تهران.

۶. پروشانی، ایرج (۱۳۷۳). دانشمند جهان اسلام. تهران: بنیاد دائرة المعارف اسلامی.
۷. پیرنیا، محمد کریم (۱۳۵۸). باغ های ایرانی. تدوین: ابوضیاء فرهاد. مجله آبادی دوره ۴. (۱۵) (۲۲-۲۵) زمستان ۱۳۷۳.
۸. پیرنیا، محمد کریم (۱۳۸۷). باغ ایرانی. فصلنامه گلستان هنر (۱۲) (۱۲-۱۸)
۹. تقوایی، سیدحسن و طاهباز. منصوره و متقی پیشه. سمانه. مهر و تابستان ۱۳۹۴. نقش سایه در باغ ایرانی. بررسی وضعیت آسایش اقلیمی در باغ جهان نما و باغ دلگشا. دو فصلنامه مطالعات معماری ایران. (۷) (۵۵-۶۵).
۱۰. چگینی، ناصر (۱۳۸۱). دائرة المعارف بزرگ اسلامی. باغ. مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. جلد ۱۱.
۱۱. حیدرناج، وحید (۱۳۸۹). باغ ایرانی. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
۱۲. داراب، دیبا، مجتبی، انصاری (۱۳۷۴). باغ ایرانی. مجموعه مقالات نخستین کنگره تاریخ معماری و شهر سازی ایران. جلد دوم. چاپ ۱۳۷۶.
۱۳. دانشدوست، یعقوب (۱۳۶۳). طبرس شهری که بود باغ های طبرس. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور.
۱۴. دانشدوست، یعقوب (۱۳۶۹). باغ ایرانی. سخنرانی در دانشکده معماری دانشگاه ملی ایران. فصلنامه اثر ۱۸ و ۱۹.
۱۵. دهخدا، ۱۳۹۲. فرهنگ لغت دهخدا: تفریح.
۱۶. رفیعیان، مجتبی و سیفبایی، مهسا (۱۳۸۴). فضاهای عمومی شهری-بازنگری و ارزیابی کیفی. نشریه علمی پژوهشی هنرهای زیبا. (۲۳) (۲۳-۲۶)
۱۷. سلطان زاده، حسین (۱۳۷۸). باغ تاج محل. دفتر پژوهش فرهنگی. تهران.
۱۸. سلطان زاده، حسین (۱۳۸۲). از باغ تا پارک. نامه انسان شناسی. دوره ۱. (۴) (۵-۲)
۱۹. سلطانی، منصوره (۱۳۹۶). دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه. فیروزکوه. ایران.
۲۰. شاهچراغی، آزاده (۱۳۸۸). پارادایم های پردیس. ۱۰۱. انتشارات جهاد دانشگاهی. تهران.
۲۱. شاهچراغی، آزاده (۱۳۸۸). تحلیل فرآیند ادراک محیط باغ ایرانی براساس نظریه روانشناسی بوم شناختی. نشریه هویت شهر. (۳) (۱۲-۲۵).
۲۲. شجاعی، دلارام و پرتویی، پروین (۱۳۹۴). عوامل موثر بر ایجاد و ارتقا اجتماع پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس های مختلف شهر تهران. ماهنامه باغ نظر. (۳۴) (۲۵-۲۸)
۲۳. شکیبا، ستاری نژاد، سعیده (۱۳۹۱). باز شناسی نقش طبیعت در معماری اسلامی شهر اصفهان در دوره صفویه. مجموعه مقالات همایش معماری و کالبد شهری بندر انزلی.
۲۴. صیدایی، سید اسکندر و رستمی، شهین (۱۳۷۵). سنجش تاثیرات اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری نمونه موردی: شهر کرمانشاه. مجله علمی و پژوهشی. ۹۵- برنامه ریزی فضایی. سال دوم. (۳) (۵۹-۵۵)
۲۵. فلامکی، محمد منصور (۱۳۸۳). رمز و رازهای باغ ایرانی در گفتگو با محمد منصور فلامکی. تنظیم: طالبی. فرامرز. مجله موزه ها. (۴۱) (۶۶-۶۹). ویژه نامه باغ ایران. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور.
۲۶. کارمونا، متیو (۱۳۸۸). مکان های عمومی- فضاهای شهری. ابعاد گوناگون طراحی شهری. ترجمه دکتر فریبا قرایی و دیگران. انتشارات دانشگاه هنر.
۲۷. متحدين، حبيب الله. زمستان (۱۳۷۴). باغ ایرانی. راهنما: دکتر لطیف ابوالقاسمی. پایان نامه کارشناسی ارشد معماری. دانشکده معماری. دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده هنر.
۲۸. محبی، لیل و باقری اصل، کیوان (۱۳۹۲). بررسی چگونگی تجلی فرهنگ در معماری بومی. همایش ملی معماری شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار. مشهد. موسسه آموزش عالی خاوران.
۲۹. مرادی، محمدعلی (۱۳۹۰). خرد و باغ ایرانی. جستارهای شهرسازی. (۳۵) (۲۲-۲۸).
۳۰. مسعودی، عباس (۱۳۸۲). مطالعه و تحلیل باغ های ایرانی در منطقه کویری. نمونه باغ ایرنی ماهان کرمان. رساله دکتری معماری. دانشکده معماری. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد علوم و تحقیقات. دانشکده هنر و معماری.
۳۱. میرفندرسکی، محمد امین (۱۳۸۳). باغ ایرانی چیست؟ باغ ایرانی در کجاست؟ خلاصه مقالات نخستین همایش باغ ایرانی. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور.
۳۲. نعیم، غلامرضا (۱۳۹۲). باغ های ایران- که ایران چو باغیست خرم بهار. چاپ پنجم. چاپ معراج. تهران.
۳۳. نوری نژاد و همکاران (۱۳۹۱). اهمیت و جایگاه باغ های ایرانی در تداعی فضاهای مطلوب محیطی.
۳۴. نیک بین، مهنا (۱۳۹۱). بررسی پایداری اجتماعی فرهنگی توسعه گردشگری؛ مطالعه موردی جزیره کیش. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره پنجم. (۲) تابستان ۱۳۹۱.
۳۵. الوانی، سید مهدی و دهدشتی، زهره (۱۳۷۳). اصول و مبانی جهانگردی. انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی. تهران.
۳۶. ورجاوند، پرویز (۱۳۷۳). باغ در ایران در دانشنامه جهان اسلام. تهران بنیاد دایره المعارف اسلامی.
۳۷. هیتس، والتر (۱۳۷۳). دنیای گمشده عیلام. ترجمه فیروز فیروز. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.